

Nii nagu peame loomulikuks minevikku, arutleme ja analüüsime arenguid, head ja halba, tuleks oluliseks ja loomulikuks pidada ka tulevikku - kestmist, jätkumist, arenemist. Loodame muidugi, et asjad lähevad aina paremaks, laste ja lastekultuuri väärtuste eest seistakse üha rohkem ja kindlameelsemalt, kõneleme, et lapsed on meie tulevik. Täna, kui räägime aja loost ja õnnelikust lapsepõlvest, ei taha ma vaid olnust kõnelda, vaid õhutaksin Teid mõtlema tulevikust, kas järgmine ja veel järgmine põlvkond lapsi kasvavad üles õnnelikena? Kas täna siin on üldse meie asi muretseda tuleviku pärast?

Mida tähendab õnnelik lapsepõlv? Mulle tundub, et õnneliku lapsepõlve tähendust hoomab ainult täiskasvanu ja see on meisterlik kujund, kuhu koondada kõik suure inimese unistused, rõõmud, ootused ja lootused, see on suure inimese muinasjutt. Lapsel pole sellest sõnapaarist aimugi, küll teab laps igapäevaselt väga hästi, mis teda õnnelikuks teeb. Kõike oma soovitud õnne kogedes ei pruugi laps täiskasvanuna ikka öelda, et tal oli õnnelik lapsepõlv. Õnn tähendab minu meelest tasakaalu ja õnnelik lapsepõlv tähendab seega tõusude ja mõõnade, eufooriate ja valupunktide, teooria ja praktika, õpetuste ja kogemuste jne tasakaalu. Lapsepõlve lõppedes võiks selline õnnelik elu jätkuda. Erinevus lihtsalt see, et kui peale lapsepõlve oleme täieõiguslikult ise oma õnne sepad, siis lapsepõlves saavad täiskasvanud pakkuda sepikoda, kus laps võiks oma õnne se pistama hakata. Täiskasvanud saavad luua võimaluse õnnelikuks lapsepõlveks ja seega võiks iga inimene oma õnne kriteeriumid üle vaadata.

Kas igaühe õnnelik olemisse kuulub ka selle maailma väärtustamine, kus meil on võimalik elada? Et me olemas oleme, ei ole ainult emade ja isade teene, vaid eelkõige on maakera pakkunud meile võimalused elu tekkeks ja jätkamiseks. Räägitakse ju, et oluline on keskkond, kus laps kasvab, aga selle all mõeldakse enamasti sotsiaalset ümbrust, ajastu ja ühiskonna mõjusid, linna või maad, harrastame lähivaatlust ja analüüsime otseseid mõjutajaid. Ometigi võiks vahel vaadata laiema pilguga, just globaalselt, kas tänaste laste lastel või lastelastel jagub sajandi lõpuks puhast õhku, puhast joogivett, toitu, rohelist loodust, et olla terved ja õnnelikud. Kas arenev tehnoloogia ja robotikultuur on jätkusuutlik hävimisohus maailmas? Mida iga inimene, lastekirjanik ja tänane laps saab ära teha, et järgmistel oleks ökoloogilises mõttes parem kui täna, sest praegu elame tulevaste põlvete arvelt.

Lasteraamat on lastele esmaste väärtuste kujundaja ning seetõttu tundus põnev idee vaadata, kui suure ökoloogilise jalajäljega on lasteraamatute õnnelikud perekonnad ja missugust eeskuju seeläbi nad oma väikestele lugejatele pakuvad. Looduskäitumine ja loodushoiu teema on viimaste

aastatega kasvanud ja tähtsaks muutunud, aimekirjanduses leidub mitmeid ökoloogilisi teemasid, juturaamatutes ohtralt vihjeid säästlikumale eluviisile, paljud kooliekskursioonid ning vabaajakeskused tutvustavad lastele ökoloogilist jalajälge ja õpetavad seda arvutama. Jalajälje arvutuse tähtsatest ja keerulistest numbritest olulisem on lastele näidata, kuidas nende igapäevane tegevus on seotud jalajälje suurendamise või vähendamisega.

Aga kõigepealt ökoloogilisest jalajäljest üldiselt. Ökoloogiline jalajalg on meetod, mis suudab ligikaudselt arvutada maa-ala suurust, mida on vaja meie poolt ühes aastas kasutatavate ressursside (nt soojusenergia, mootorikütus või toiduained) tootmiseks ja tekkinud jäätmete ning saaste ümbertöötlemiseks, ladestamiseks või looduslikesse aineringettesse sidumiseks. Lihtsamalt öeldes näitab ökoloogiline jalajalg, kuidas inimeste elustiil mõjutab keskkonna jätkusuutlikkust. Välja on töötatud erinevaid võimalusi, kuidas mõõta üksikisiku, leibkonna, asutuse vm koosluse ökoloogilist jalajälge, kuid paraku on meetodika piiratud, sest ei arvestata taastumatuid maavarasid, sotsiaalseid ja majanduslikke suhteid. Seega on jälg tegelikult suurem kui kalkulaatorid näitavad. (<http://jalajalg.positium.ee/>)

Maailma Looduse Fondi 2014. aasta raporti järgi on maailma keskmine ökoloogiline jalajalg 2,6 globaalhektarit, Eesti keskmine umbes 5 gha. Et maailm oleks jätkusuutlik, peaks jalajälje suurus olema 1,7 gha (WWF 2014), eestlased ületavad selle kolmekordselt ehk keskmise eestlase elustiili juures oleks vaja ühe maakera asemel kolme. Laste ökoloogiline jalajalg on muidugi väiksem kui nende vanemate või vanavanemate oma ja suuresti sõltub laste jälg vanemate hoiakutest, otsustest ja kasvatusviisist. Age Poom on teinud magistritöö, milles uurinud, et eesti gümnasisti keskmine ökoloogiline jalajalg on 3,2 gha, Tallinna õpilastel kõrgem ja maanoortel madalam. Aga ka 3,2 gha tähendab, et eesti noorte eluviisi juures oleks vaja pea kahte maakera. (Poom 2010) Eestlaste ökoloogilist jalajälge kasvatab eelkõige põlevkivil põhinev energiakasutus ning vähene inimeste arv pindala kohta. Sotsioloog Maie Kiisel on uurinud, kuidas mõjutab eestlaste ökoloogilist jalajälge keskkonnateadlik ja säästev käitumine ning mitteteadlik tavatavajalik käitumine. Tulemused on mõnevõrra üllatuslikud, sest mahe- ja ökokaupu eelistav, prügi sorteeriv, oma kodu ja elu keskkonnateadlikult sisustav inimene on suurema ökoloogilise jalajäljega, sest tema puhta südametunnistusega tehtud pealtnäha säästvamad otsused on vajanud rohkem ressursse kui tavatavajaja eelistused. Ehk siis oluline on näha oma otsuste taga pikka ja lohisevat ahelat. Nagu Kiisel ütleb, siis ei tasu keskkonnateadlikkusega liigselt hasarti minna, sest iga oma sammu mitmekordsel kaalumisel võib tekkida hoopis täiendav keskkonnakulu või tekkida stress. Rohelisema elu kampaaniate ja veereva ökobuumiga ei pea paremaks inimeseks olemise pärast kaasa minema, indiviidi jalajälje vähendamisest olulisem on riiklikus süsteemis muudatusi teha. Üksikisik võiks eelisjärjekorras keskenduda neile teemadele, mida n-ö silmaga nähtavalt saab

muuta. (Kiisel 2016; 2017) Seetõttu ei taha ka mina väita, et lapsepõlv tuleks veeta rangelt ja hoolikalt iga sammu enne analüüsidest või et igas kihvtis lasteraamatus tuleks näpuga järge ajada ja otsida ökoloogiliselt vastuoklikke tegevusi. Aga ma ei taha mõelda ka, et lõigakem lapsepõlv sellest arutelust välja, las lapsed lõbutsevad ja vanemad muretsegu keskkonna pärast. Pigem on mu ettekande eesmärk paotada veel üht ust, mille kaudu lastekirjandust ja -kultuuri vaadelda.

Paar teemakohast märkust. Inimesed ja sealhulgas lapsed armastavad pidada lemmikloomi, uuringu järgi võib koera ökoloogiline jalajälg olla kordades suurem kui kalli maasturi jälg, kuldkala ökoloogiline jalajälg aga võrdne kahe mobiiltelefoniga. Tundub üsna jabur mõte, et loom, kes on looduse loomulik osa, kasutab rohkem maailma ressursse kui auto või telefon. Suurem ökoloogiline jalajälg tekib seetõttu, et spetsiaalse koeratoidu tootmiseks on olnud vaja suurtes kogustes liha ja teravilja, mis omakorda on vajanud maalappi. Auto tootmiseks ja sõitmiseks kulub energia on tunduvalt väiksem. Siinkohal ei ole arvestatud auto heitgaaside, sõidustiili, inimfaktori ning hilisema vanametalli ja rehvide ladustamisega. Koera ökoloogilist jalajälge saab väiksena hoida kodutoiduga. (Sepp 2010) Teine näide puudutab raamatuid ja e-raamatuid, kus tulemuseks on e-raamatu keskkonnasäästlikkus paberraamatu ees. Kuigi pealtnäha nii ongi, siis arvestatud ei ole tegureid, et e-raamatu lugemiseks on vaja e-lugurit, internetti, et raamat osta, alla laadida, lugeri kasutamiseks on vaja seda laadida, kasutada energiat, katkiminemise korral vaja uut jne, lisaks tegur, et inimene veedab veel rohkem aega ekraani taga. Ökoloogiline jalajälg puudutab otsapidi küsimust, et kui maailm on ülerahvastatud ja inimesed ei muuda oma tarbimisharjumusi, siis kas tuleks piirata lastesaamist? Ja kas ühe lapsega pered tarbivad rohkem kui paljulapselised pered, kus enamus asju ringleb vanematelt lastelt noorematele?

Kõigepealt mõned lasteraamatute kasuks rääkivad asjaolud. Legendaarsed tegelased raamatutes kannavad igapäevaselt samu riideid. Ühtlasi on selline tegelase kinnistumine lapsele vajalik, aga samas on tegelased nagu Sipsik või Lotte oma riidetarbimiselt eeskujulikud ja säästlikud, ega siis pidevalt uued riided elu põnevaks tee. Tavalised lapstegelasedki ei vaheta nii palju riideid kui üks reaalne laps ühe päevaga. Kui mõelda nüüd Lindgreni Pipi peale, kes disainis oma kleidi lapiliseks, siis kodusestki lastekirjandusest leiab lapikleite või riiete parandamist. See on veel parem taaskasutus kui praegu moes olev asjade taaskasutusse viimine ja nende asemel uute ostmine. Eeskuju pakuvad seiklused isevalmistatud mänguasjadega. Mardi valmistatud Sipsik tegi nii Anu kui Mardi lapsepõlve õnnelikumaks.

Igal ajastul on omad tegurid, mis keskkonda mõjutavad. Näiteks sõjategevuse või nõukogude okupatsiooni poolt tekitatud keskkonnakahjud, tootmise suurendamine jne. Need mõjud jõuavad ka lastekirjandusse. Kui 1970-ndatel oli üleüldine keskkonnateadlikkuse kasv, siis ka eesti lastekirjandusse jõudsid teemad loodushoiust, katastroofidest ja ökoloogilisest tasakaalust.

Digiajastu on toonud oma mõjud ja ega nendest teemadest saagi ega peakski kuidagi mööda vaatama. Lastekirjanduse üks osa peegeldab reaalselt elu, raamatu perekonnad käituvad samamoodi kui perekonnad realses elus, seega ei saa eeldada või loota, et raamatu perekondadel oleks kuidagi väiksem jalajälg kui keskmisel eestlasel. Ja ega seepärast raamatupered või keskmine eesti pere nüüd kuidagi halva kuulsusega ei ole. Valisin ökojalje näitlustamiseks mõned õnnelikud lapsepõlved raamatutest, mis on laste ja täiskasvanute poolt tunnustust leidnud ja populaarsust kogunud.

Enne Teist maailmasõda, kolmekümnendate keskel, ühe õnnelikuma lapsepõlvega lood Trips, Traps, Trullist on kirjutanud Marta Sillaots. Kõigepealt, mis teeb selle lapsepõlve õnnelikuks? Suur perekond, oma kodu ja aiamaa, sõbrad, loomad, lilled ja aegajalt teeb ikka päris õnnelikuks kook! Ometi pole see raamat roosast lapsepõlvest, vaid laste sekeldustest ja seiklustest, kust ei puudu nutt, nurgas seismine, haigused, koera käest pureda saamine, kukkumised, ära kadumised. Trips, Traps, Trull on kolmikud, kes elavad koos ema, isa, vanaema ja tädi Annega, hiljem saavad juurde õe ja koera. Üsna suur leibkond elab Tallinnas, Nõmmel oma majas, mille ümber on aed. Suurt pinda kasutatakse ratsionaalselt, aias kasvatatakse kõik vajalik, mis sügisel keldrisse sisse tehakse või muul moel hoiustatakse. See vähendab tunduvalt toidu ostmist poest. Paljud kasvatavad müügiks aiasaadusi ja ostmine toimub käest kätte ilma energiat raiskavate vahelülideta. Perekond oskab säästa vett, kastmisvett kogutakse tunnidesse, tarbevesi tuleb kaevust. Majas on ahjuküte, kütteks kasutatakse ära aeda kukkunud käbid. Perel ei ole autot, liigeldakse rongiga ja rongis on põhitegevuseks aknast välja vaatamine, Tallinnas liigeldakse jalgsi. Harrastatakse siseturismi, suvitatakse tuttavate suvilas või vanaisa juures Haapsalus, tarbimine jälle miinimumini viidud. Põhimõtteliselt viibitakse koguaeg, päevast päeva, aastaajast sõltumata võimalikult palju õues, kui ilm lubab süüakse õues, korraldatakse piknikke, ka vihm ei heiduta. Põhiline söök on võileivad ja piim, aegajalt koogid. Kuigi suvitamas möödutakse mitmetest atraktsioonidest ja pidevalt ka jäätiseputkast, siis enamasti laste jäätisenurumine vilja ei kannu, häda pole sellest midagi. Ema ja isa käivad tööl, aga neil on aega töö kõrvalt kõpitseda aias ja kodus, tehakse väike remont kodus, parandatakse riideid. Kolmikute viieaasta sünnipäeval saavad nad palju kingitusi: kolm kiikhobu, uued mütsid, sukad, riided, puust klotsid, raamatud, värvipliatsid, lilled, õunad, ploomid, isekasvatatud melon, hüpiknukk, laste omajoonistatud pildid, voolitud saviasjad, vineerlauast saetud mänguasjad, rongimäng. Väga rikkalik sünnipäev oma aja kohta, ökoloogilise poole pealt on väga hästi valitud kingid, riided ehk vajalikud tarbeesemed, muist isetehtud, puust ja savist isetehtud mänguasjad, Ainus miinus on see, et kõik pereliikmed pakkisid oma kingitused eraldi paberisse (võimalik et toona taaskasutati ka pakkepaberit). Õues mängimisel kasutatakse mänguasju, mida loodusest leitakse: kivid, halud, vanad seisvad paadid ja fantaasia teeb oma töö. Lapsed teavad, et

riideid tuleb hoida, püksitagumiku peal liugu lasta ei tohi. Koera toidetakse kodutoiduga, see ökoloogilist jalajälge ei kogu. Uue sõbra õdedele viiakse vanad mänguasjad. Üks väga säästliku eluviisiga pere, kes on õnnelikud ja eneseteadmata panustavad ka planeet Maa õnnevalemisse. Kui me tõstame sellise lapsepõlvemudeli oma ajastust tänapäeva ja küsime, kas selline elu on tänapäeval võimalik? Siis tuleb ju tegelikult vastata, et on küll. Kas just Tallinnas Nõmmel, aga väljaspool linna kindlasti. Aga küsimus, kas sellises lapsepõlves oleksid lapsed õnnelikud või oleks see igav ja piiratud lapsepõlv? Jäägu see vastata vaikselt igäühe südametunnistuse sees.

Laste üks levinumaid ökoloogilise jalajälje suurendajaid on asjade unustamine, kaotamine või kogemata/meelega katki tegemine, sest oli vaja uudistada ja tihti purunevad just suurte asjad. Ei saaks öelda, et vanemad ei unustaks või ei lõhuks. Trips, Traps, Trull olid selles mõttes tavalised lapsed, kes unustasid asju ja tegid ka katki, aga selline teguviis ei jäänud vanemliku selgitustööta ning uued asjad ei saanud kohe vanu tühimikke täitma. Seetõttu on siin kohe hea hüpata tänapäeva ja võtta kõrvale uuemast lastekirjandusest seikluslik ja õnnelik peremudel. Ilmar Tomuski koomilised raamatud Vollist ja vend Johannesest näitavad, kui suur võib olla tänapäevase perekonna ökoloogiline jalajalg, tõesti eesti keskmine ja lapsed annavad sellesse oma suure panuse. Väike Volli ja 14aastane vend Johannes elavad ema ja isaga kolmetoalises korteris Mustamäe 9kordses majas. Mõlemad lapsed kasvavad ühes toas, seega pinnaga üleliia ei laristata. Toitu raisatakse, eriti laste poolt, üldse tundub lasteraamatute lemmiksöök olema võileib, mille erinevate komponentide tootmiseks ja kodusesse külmkappi jõudmiseks on kulunud päris palju ressursse. Prügi ei sorteerita, kõik läheb prügiliftist alla. Tehnikat on kodus väga palju, kõlab võib-olla nagu tüüpiline pere, kus kasvamas noored: alustades tarvilikust kodutehnikast nagu külmkapp, pliit, triikraud, mikrolaineahi, keedukann ja lõpetades teler, videomakk, arvuti, kõrvaklapid, mp3mängija, kõlarid, telefonid jne. Tehnika paljususest olulisem on tehnika kasutus, külmkapi uks käib pidevalt kinni-lahti, korraga ei võeta vajalikku välja. Iga võileib läheb mikrokasse eraldi, põhiline infoallikas on internet, õhtuti mängib vanematel teler ja lisaks videomakk, Johannesel teler, arvuti, mp3 mängija, kuigi kõikide tarbeks ei pruugi vaatajaid-kuulajaid olla. Lisaks on väike Volli paras marakratt, kes varem või hiljem lõhub ära viimsegi uue tehnikavidina ja tihti nii lõplikult, et sinine suits ja kärsahais taga. Vanemad väga ei pahanda, lihtsalt nenditakse fakti ja öeldakse, et ära enam kunagi nii tee. Vanemate mentaliteet tundubki olema, et pidevalt on uusi asju vaja, raha pole probleem. Ostetakse uusi jopesid, botaseid, voodeid, tehnikat, kingitusi ja enamasti on kõik ostud tehtud spontaanselt, sest oli odavmüük, müüja määris pähe, asi nägi ilus välja, „lastel oli asju vaja”. Kõik, mis uus osteti, sellele jälle Volli üksnull ära tegi. Või järgmine stsenaarium: Volli üritas mullitamiseks vahtu teha, selleks valas kokku kõik kodukeemia: roheline õunalõhnaline nõudepesuvahend, Domestos, Cillit Bang, Ajax, Lenor, Persil, Vanish ja kui isa jaole sai, siis lasti segu kraanikausist alla ja ohtralt vett

peale. Ühe hetkega sai natuke vett raisatud ja kemikaalidega põhjavett reostatud. Selline on vanemate loodud võimalus kahe poisi õnnelikuks lapsepõlveks. Õnneks mängis Johannes vabatahtlikult umbes samapalju korvpalli ja sõitis rattaga, kui istus arvutimängude taga. Kuigi lapsed võivad mõista taolistes raamatutes esitatud irooniat, siis täiesti õigustatud on küsimus, et kas üks üdini keskkonnasäästlikkusele orienteeritud lasteraamat saab tänapäeva visuaalselt ja heliliselt kirevas ja mitmemõõtmelises maailmas põnev ja kaasahaarav olla? Jätame aimekirjanduse välja ja jätame ilukirjandusele tema vabaduse, aga kas on võimalik pakkuda õnnelikke ja ohtlikke seiklusi ilma suure jalajäljeta? Kuidas seda teha digiajastul? Milline on ülemõtlemise mõõdupuu? Paraku on see teema, mis tõstatab rohkem küsimusi kui annab konkreetseid vastuseid.

Kuna eelnevalt sai poistega perekondi vaadatud, siis nüüd mõned tüdrukud lisaks. Esiteks valisin Aino Perviku populaarse Paula sarja, kus tutvustatakse väiksele lugejale igapäevaelu. Pervik on ilmselt mitteteadlikult püüdnud hoida ökoloogilist jalajälge kontrolli all, maamajast linnakorterisse kolimiseks on vaja loobuda autost, sõidetakse ühistranspordiga, korteri juures on roheala. Ometi on kodus tehtud kapitaalremont, kolitud ei ole vana mööbliga, vaid lauad ja kapid on uued ostetud, ikka pärispoest ja pakendites. Samuti on uued kõik üles loetletud kodumasinad. Aga kass sööb kodutoitu, poodi minnes võetakse oma kilekott kaasa, igapäeva tegevustes püütakse olla ökonoomsed. Paula pere on õnnelik eesti pere, kes elab oma võimaluste piires. Ja polegi hullu midagi.

Võtsin vaatlemiseks ka õnneliku lapsepõlvega koeratüdruk Lotte. Elavad tegelased ju inimeste tavapärasest elu ühes väikses leiutajateküläs, mida võib vaadelda jätkusuutliku ökokülana. Kõik asub käe-jala juures, juurikad toiduks kasvatatakse ise, perekonnad on väiksed, koera-, kassi- ja jäneseperel üks laps, rebastel ühtegi ja ainult sigadel kolm. Majad tunduvad väiksed, aga tegelikult ruumikad. Lottel pole suur ökoloogiline jalajalg, aga täiskasvanute tegutsemist võib natuke lähemalt vaadata. Leiutamine on muidugi tegevus, mis lisaks väledale mõistusele vajab asju, millest leiutada. Ühest küljest on see taaskasutus, teisalt ei pruugi kõik leiutised vajalikud olla. Leiutamine on inimkonda arendanud, kuid tehnoloogia ja tootmine on omakorda tarbimisküllusesse viinud. Varasemas raamatus „Lotte reis Lõunamaale” kasutatakse lennumasinat, mis töötab puukütteil, põhimõtte nagu kuumaõhupallil. Tänapäeva seisukohast üsna säästlik lennuviis, kuid oma aeglase kulgemise tõttu raiskab väga palju puid ja eeldab suurt rasket kaasaskantavat varu. Säästlik pole aga mittevalmisolek ootamatusteks, kui ahjust kõik puud alla pudenevad ja lennumasin seetõttu kukkumas. Hilisemas raamatus „Leiutajateküla Lotte” on valitud lendamiseks veelgi keskkonnasõbralikum variant, täispuhutud purjedega tõustakse pilvedest ülespoole ja lihtsalt oodatakse kuni maakera end õigesse kohta pöörab. Rebasehärja leiutab kööginõudest purskkaevu, mis teeb ka külma morssi. Selle tarbeks on kulunud köögist kõik vajalik ja kui tellimusi hakkab

tulema, siis tuleb varusid muudkui poest juurde tuua. Leiutisel otseselt kasulik-vajalikku väärtust ei ole, aga eeldab pidevat uute nõude tarbimist. Hea, kui on erinevaid tegelasi, kes oma käitumisega panevad lugejat kaasa mõtlema, lapsed on targad, saavad aru, kui tegelane käitub oma huvidest lähtuvalt või teeb midagi teiste hüvanguks. Lotte isa on tark ja andekas leiutaja, kes ei mõtle välja ebapraktilisi asju. Koeraperel käib kodus kõik masinatega, isa on leiutanud muuhulgas pesumasina, roboti ja lõpuks elektri. Huviga ootan Lotte järke, kas ja kuidas elekter oma mõju avaldab. Lotte isa leiutas pesumasina ja selle omaduste demonstreerimiseks tuleb midagi esmalt ära määrida. Lotte isa viskab maha puhtad püksid, sinna otsa 2 tomatit ja trambib seni, kui tomatid lödid ja püksid määritud. Kas kahe tomati ebaotstarbeline raiskamine on põhjendatud? Toit annab ökoloogilisse jalajälge oma panuse. Lotte tomatid on ise kasvatatud, seega maad on ikkagi raisatud. Just enne pesumasinat oli seaema oma porilombist ülelendamise masinat katsetanud ja selle tarbeks olid sealapsed mitu ämbrit vedelat soppa maha valanud. Kui puhtaid pükse üldse määrida, kas ei võinuks kasutada siis näiteks pori? Need olid ääremärkused, kuid üldiselt on Lotte üsna keskkonnasõbralik raamat isegi oma leiutistega. Kontrastiks aga on Lotte kultuur tervikuna üsna suur ressurside raiskaja. Lotte tooted õhutavad tarbimist, nende tootmiseks ja tootearenduseks on kasutatud täiendavaid kulusid. Lottemaa asub Eesti ühes otsas, sinna sõit on kulukas, pilet on kulukas ja terve päev perega Lottemaad uudistades või tuua samapalju lõbu kui kulu. Siinkohal oleks nüüd mõistlik öelda, et mis need kulud siis ära ei ole, kui saab perega koos aega veedetud. Õnneks asub Lottemaa Eestis, liigitub n-ö siseturismi alla.

Näiteks Mika Keräneni raamatud Tartu lastest räägivad kõik enam-vähem tüüpilistest peremudelitest, võime kujutada, et nende laste perekondade ökoloogiline jalajälg on Tartu linna keskmine, üsna suur siis, aga otseseid fakte jalajälje üle arutlemiseks autor ei paku. Lapsed omavad küll telefone, fotoaparaate, kuid kasutavad neid eesmärgipäraselt ja pealegi enamus ajast veedavad nad õues mängides, joostes, rattaga sõites, luurates või juhtumeid lahendades. Tegelikult ongi paljud lasteraamatud kirjutatud nii, et ökoloogilise jalajälje kalkuleerimine neis ei ole otstarbekas, autor kirjutab hea raamatu, kust tikutulega miinuskohti ei tasu otsida. Täna esitatud näited ei ole samuti miinuskohad, vaid niidijupid arutluseks.

Kuna ökoloogilist jalajälge saab arvutada ka lasteaia, kooli või ükskõik mis asutuse kohta, siis kiire pilk tänapäeva lapse unistuste kooli ehk Ilmar Tomuski „Digipöörasesse kooli”. Üks tavaline kool muutakse modernseks digikooliks, kus kogu õppetöö ja suhtlus toimub arvutipõhiselt. Kooli direktor põhjendab digiaabitsa plusse just ökoloogilise poole pealt, paberaabitsa peale kulub rohkem ressursse. Kõik see, mis digipöördega pööraseks läheb ja kontrolli alt väljub, on aga seletatud pigem emotsionaalsest vaatevinklist. Sellest pole sõnagi, et kogu digikooli tootmine ja transportimine Jaapanist, ülalpidamine, vooluvõrgus olek raiskab päevpäevalt

väga palju energiat, lisaks pidev laadimine, parandamine, lapsed on hooletud ja lõhuvad arvuteid, telefone ja internetil on oma ökoloogiline jalajälg. Näidetest ilmneb, et lapsed saavad õnnelikud olla ka nii, et nad ei vaja mitut maakera, täiskasvanud aga elavad ja võivad luua lastele keskkonna, kus õnne sepiastades kulub tohutult maa ressursse.

Lõpetuseks, kui suur ökoloogiline jalajälg on igavesel õnnelikul lapsepõlvel ehk eesti lastekirjanduse lõbusatel naksitrallidel. Täiskasvanud naksitrallide seiklused olid oma ökoloogilise tasakaalu teemadega mõeldud eeskujuks toonastele lastele, kellest võiks nende teadmiste põhjal kasvada hoolikam suur inimene. Naksitrallidega koos kasvanud esimesed lapsed on täna 50 eluaasta ringis, statistika järgi on just see vanus, kes on kõrgeima ökojaljega. Naksitrallide leibkonda kuulub 3 isikut, kodu asemel jagavad nad Muffi autot ehk pinnakasutus on minimaalne. Küll aga on autos elamine väga raiskav, pidev ringi kihutamine ja tihti lihtsalt lõbu eesmärgil, elektri saamiseks tulebki autoga sõita, auto eraldab meeletutes kogustes heitgaasi, mida on näha ka illustatsioonidelt. Arvestades juurde nõukaaja pliidi sisaldav kütus, siis tuleb peast kinni hoida ja ahastada. Lisaks hooletu lõkke tegemine ja valveta jätmine, tikkude raiskamine, rottidest üle sõitmine, järve tühjaks aurutamine, liikide hävitamine jne. Naksitrallid on tõelised eestlased, üks on rohelise mõtteviisiga Sammalhabe, teine karusnahka mässitud Muff, kolmas tehokraat Kingpool, kokku annavadki keskmise eestlase, kelle jaoks on oluline nii rohelus kui tehnika ja ongi kolme maakera eluks vaja.

Kokkuvõtteks võib öelda, et õnnelikul planeedil Maa on õnnelikud need lapsed, kes on oma mängudes ja unistustes loovad ning suudavad eimillestki luua toimiva mängusüsteemi. Ökoloogiliselt õnnelikud on need lapsed, kellel on võimalus ja soov veeta palju aega sõprade ja perega, joosta ja hullata õues, sõita rattaga. Õnnelikud on need lapsed, kellel on täiskasvanute poolt loodud sepiakoda, kus oma õnne sepiastada ja tagada, turvaline koht, kus oma näpud ära kõrvetada ja toetus, et õnn erikujuliseks vormida. Kas ja kuidas õnnelikku lapsepõlve lisada pakendis jäätis või vahvlituutus jäätis, läikivas paberis sünnipäevakingid või laudlina sisse pakitud kink, vanaema tehtud moos või sügavkülmiku friikad, lapitud põlvedega püksid või kaubamaja kleit, tolmune ja kriimudega nägu või pidevalt seebitatud nägu ja käed, kaltsunukk või uus pappkarbis ja kilekotis barbienukk, puust auto või plastmassist auto, jne jäägu igaühe enda otsustada. Ökoloogiline jalajälg käib meiega koguaeg kaasas nagu vari, kord näed ja kord ei näe.

Arvuta oma ökojalg siin

<http://jalajalg.positium.ee/>

Kasutatud kirjandus:

Keränen, Mika 2008. Varastatud oranž jalgratas. Jutulind.

Keränen, Mika 2009. Peidetud hõbedane aardelaegas. Sari „Eesti laste krimka”. Jutulind.

Keränen, Mika 2010. Vana roosa maja. Sari „Eesti laste krimka”. Jutulind.

Kiisel, Maie 2016. Miks on ökoloogilist jalajälge nii keeruline vähendada?
<http://novaator.err.ee/259531/maie-kiisel-miks-on-okoloogilist-jalajalge-nii-keeruline-vahendada>

Kiisel, Maie 2017. Keskkonna säästmist saab võtta ka rahulikumalt.
<http://arvamus.postimees.ee/4028125/maie-kiisel-keskkonna-saastmist-saab-votta-ka-rahulikumalt>

Kivirähk, Andrus 2002. Lotte reis lõunamaale. Varrak.

Kivirähk, Andrus 2006. Leiutajateküla Lotte. Eesti Joonisfilm.

Maailma Looduse Fond (WWF 2014 raport),

http://www.footprintnetwork.org/content/images/article_uploads/LPR2014_summary_low_res.pdf

Pervik, Aino 2001-2008. Paula elu. Paula lugude sari.

Poom, Age 2010. Eesti gümnaasiumiõpilaste ökoloogiline jalajalg. Teadusmagistritöö maastikuökoloogias ja keskkonnakaitstes. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/14995>

Raud, Eno 1984. Naksitrallid. Eesti Raamat.

Raud, Eno 1986. Jälle need naksitrallid. Eesti Raamat.

Raud, Eno 1987. Sipsik. Eesti Raamat.

Sepp, Kalev 2010. Lemmiklooma ökoloogiline jalajalg sõltub peremehest.
<http://www.horisont.ee/node/1418>

Sillaots, Marta 1987. Trips, Traps, Trull ja teised. Eesti Raamat.

Tomusk, Ilmar 2007. Tere, Volli! Sari „Minu esimene raamat”. Tänapäev.

Tomusk, Ilmar 2009. Vend Johannes. Sari „Minu esimene raamat”. Tänapäev.

Tomusk, Ilmar 2013. Volli kasvab suureks. Sari „Minu esimene raamat”. Tänapäev.

Tomusk, Ilmar 2015. Digipöörane kool. Tammerraamat.

Ökojalje kalkulaator, <http://jalajalg.positium.ee/>